

Паўліна Скурко

гісторык, кандыдат гістарычных навук, выпускніца магістратуры ЕГУ па культурнай спадчыне. Дысэртацыя прысвечаная гісторыі кнігі і чытаньня ў XVI–XVII стагоддзях на землях Усходняй Еўропы. Паралельна з гэтай працай пачала даследаваць мінскі раён Старажоўку, дзе жыла яе сям'я да 1980-х гадоў. Працавала ў часопісе «Наша гісторыя» і бібліятэцы Акадэміі навук Беларусі. Муж Паўліны – вядомы беларускі журналіст і рэдактар «Нашай нівы» Андрэй Скурко, затрыманы 8 ліпеня 2021 года падчас хвалі рэпрэсій супраць незалежных беларускіх медыя. Прызнаны палітзняволеным.

Фота Тамары Бабінай

Навошта гэта ўсё. Утопія і слёзы Старажоўкі

Why all This. Utopia and Tears of Staražouka

Паўліна Скурко

The essay written by Paulina Skurko, a graduate of the MA program at EHU, is dedicated to the memory of the Minsk district of Staražouka, which holds a significant family history for Paulina. This district, located in the heart of Minsk, underwent extensive redevelopment during the Soviet era. However, its residents still maintain a strong emotional connection to the area. The theme of emotional attachment is particularly important as the essay takes the form of real letters from Paulina to her husband, Andrei Skurko, a Belarusian journalist and media manager who was imprisoned by the political regime of Lukashenko following the 2020 elections.

У мяне ёсць уяўленая радзіма. Я там ніколі не жыла. Яе знеслі, калі мой тата хадзіў у старшыя класы. На месцы нашага дома збудаваў гістарычны архіў – месца, дзе скандэнсавана ўся памяць краіны. На месцы дома суседзяў, багацеяў Кандратовічаў (да рэвалюцыі яны валодалі большасцю дамоў на вуліцы) – кафэ «Вярба». На месцы дома другіх суседзяў (два старэйшыя хлопчыкі якіх так напалохалі маю маленькую бабулю школай, дзе нібыта робяць балючыя ўколы, што бацька адпраўляў яе ў першы клас рамнём) – офісы, у якіх працуе наш адвакат. Гэта абаронца майго мужа, які сядзіць у турме.

І ўсё гэта – Старажоўка, раён у цэнтры Мінска ад Траецкага прадмесця да Камсамольскага возера. Тут мая сям’я не жыла ўжо сорок год, а мы ўсё не можам яе адпусціць. Праз пісанне, успаміны, сустрэчы з (былымі) мясцовымі я спрабую зразумець гэта месца, намацаць такі спосаб яго прыўласніць, каб ужо ніколі ніхто больш не змог адабраць.

У прыгодах апошніх гадоў я спыніла свае старажоўскія даследаванні, але мне ўсё муліла да іх вярнуцца. Эсэ для альманаха падалося цудоўнай нагодай. Некалькі тыдняў я штудзіравала тэорыю: як напісаць пра сваю Старажоўку па-новаму, як выклікаць рэфлексіі... Але – тупік за тупіком. Урэшце я зразумела, што развучылася складаць навуковыя тэксты: дысертацыя, артыкулы і канферэнцыі – усё засталася ў мінулым жыцці. Ужо два гады я пішу толькі лісты. Мой муж у турме, і ўсё жыццё праходзіць у лістах. Збольшага гэта пераносіцца як прыгода, але часам накрывае тугой, якая про-

ста абязрушвае. У самыя чорныя дні перачытваю пошту і з кожным лістом адчуваю, як успываю са дна. Гэтыя лісты – мае лекі і маё жыццё. Апошнія месяцы мы з мужам многа абмяркоўвалі і Старажоўку.

Паўліна ...Хачу табе пахваліцца: прыдумала сабе рухавік даследавання Старажоўкі – паспрабую напісаць эсэ для альманаха пра гістарычную спадчыну (ён выходзіць у вельмі прыгожым афармленні, здорава, калі ў ім выйдзе і мой тэкст). Тэма нумару – «Утопіі нашай спадчыны», і я падумала, што можна паспрабаваць. Мо Ты мне параіш, як лепш? Я думала ў тым ключы, што ўсё маё даследаванне раёна – гэта ўтапічныя спробы рэканструяваць свет дзяцінства маёй бабулі і таты, аднавіць справядлівасць праз узнёўленне яго ў прасторы памяці. Таксама ўтопія. Намацваю, але яшчэ не магу акрэсліць, што можа стаць асновай эсэ. Інтэрв'ю з татам і бабуляй пра страчанае? Сабраныя мной гісторыі (я дамовілася яшчэ пра некалькі сустрэч з ураджэнцамі раёну)? Мае асабістыя адчуванні ў час гэтай спробы рэканструкцыі «страчанага раю»?..» (Ліст №231)

Андрэй Калі ты расказала пра свае пошукі асновы эсэ пра Старажоўку, мне неяк адразу ўспомнілася, як пытаўся ў свайго дзядзькі Віці: як у Слабадзе стаяла прадзедава хата? Ён стаў адразу расказаць і нават паказаць пальцам: во тут акно, тут – чаромха расла, вот тут ганак. Ці баба Валя, калі расказвала, як стаяла іх сяліба: гэнам, дзе дарога – гумно, дзе клён – клець. І таксама паказвала, нібыта і зараз гэта бачыць. Памяць – карціны, якія жывуць у нейронных сувязях мозгу. Гэта рэальнасць ці не? І што такое час? Ён лінейны ці не? І ці магчымыя падарожжы ў ім? Стывен Хокінг казаў, што тэарэтычна – так. І нават не падмацаваная матэрыяльнымі аб'ектамі гэта старажоўская рэальнасць жыве ў памяці, у свядомасці вельмі многіх сем'яў, якія нават не здагадваюцца, для якой колькасці людзей яна важная і блізкая. Тваё эсэ можа быць спробай зрабіць гэту рэальнасць супольным здабыткам, выйсці за межы сямейнай легенды пра страчаны рай. Важным мне таксама падаецца тое, што гэта гарадская, урбаністычная гісторыя (а ў нас такога малавата): ёсць раён з вялікай і цікавай гісторыяй, з легендамі сваімі, ёсць мноства яго жыхароў і іх нашчадкаў. Калі нейрасеткі – рэальнасць, дык чаму Старажоўка не? :)

...Не ведаю, не хацелася б, каб гэта было з пазнакай «страчана, знікла назаўжды». Бо што ёсць у памяці, тое жывое. А вымярэнні і спосабы гэтага жыцця могуць быць розныя. (Ліст №166)

Паўліна Учора атрымала твой прыцудоўны ліст 166. Адкажу на яго спакойна ўвечары, а зараз толькі напішу, як мяне ўразіў і натх-

ніў яго дух, твой настрой і нейкі такі ўздым. Вельмі моцна памогуць Твае парады па Старажоўцы, ад іх я і адштурхнуся. (Ліст 232)

...Набыла новыя раманы Кудрыцкага і Гапеева, шчаслівая. Паболеей бы выходзіла кніжак пра Мінск! І так плаўна падыходзім да Старажоўкі :) Я ў суботу ездзіла на сустрэчу з чалавекам, з якім пазнаёмілася ў сацсетках. Ён аказаўся на год старэйшы ад майго таты і вырас у хрушчоўках на Харужай, блізка бульвару. Новага асабліва не даведалася, але трохі атмасферных драбнічак. Напрыклад, што каля могілак у 70-я гады быў цір, ён размяшчаўся ў аўтобусе на спушчаных колах, і старшакласнікі там прагульвалі ўрокі. Паслухала, як у двор на Харужай прыязджаў аўтобус, і ў ім паказвалі мультыкі за 5 капеек (а кіно тады было па 10 кап.), таму ўсе беглі адно аднаму паведамляць. Пра кінатэатр, дзе паказвалі адно і тое ж, але паколькі забавак было мала, хадзілі глядзець паўторна. Цікава было пачуць і пра Альтэрнатыўны тэатр (на Крапоткіна, ля польскага консульства, там дзе цяпер «Прыёрбанк») – ты чуў пра такі? Я пра яго чытала ў «Ад Панікоўкі да Шайбы». Гэты тэатр славіўся (апрача канцэртаў рокераў) незвычайным падыходам да спектакляў, поўнай рэжысёрскай свабодай. Суразмоўца раскажаў мне пра спектакль, у якім сцэна была падзелена на тры сектары, акцёры ў працэсе разыходзіліся па іх, і кожны сектар глядацкай залы адпаведна бачыў толькі аднаго з акцёраў, таму для іх сюжэт развіваўся па-рознаму. Трэба кагосьці яшчэ распытаць. Хадзілі мы з гэтым чалавекам гадзіны чатыры. Ну але што ж – і дзеля драбнічак трэба старацца. (Ліст №233)

Андрэевы лісты,
малюнак і бот з
шнуркамі, зробленымі
з пакетаў – турэмнае

Андрэй Рады, што ты ўзялася за Старажоўку. Пішаш, што там быў цір у старым аўтобусе. Падобны быў у 1980-я ў Серабранцы за кіна-тэатрам «Салют». Мы туды хадзілі з бабуляй Верай (на што толькі не пойдзеш дзеля ўнукаў). Там можна было страляць па пустых бляшанках з-пад згушчонкі (па астатнім было цяжка пацэліць). Бабуля Вера, вядома, не страляла. Не хочацца думаць, што ёй успаміналася ў гэты момант. Мо тая сцэна, якую яны з дзедам Ігнатам [яе бацькам] бачылі ў жыцце [расстрэл яўрэяў на Валожыншчыне]. Добра, што цяпер няма дзіцячых ціраў. (Ліст №167)

Паўліна Ты раней падаў мне ідэю напісаць у сувязі са Старажоўкай, хто ездзіў па Віленскім тракце. Раскажы, хто табе ўяўляецца, калі думаеш пра гэта?

Андрэй Наконт Віленскага тракту і хто б мог па ім ездзіць. Не ведаю наконт Усяслава і Еўфрасінні (Полацк – Ерусалім) – у іх час, відаць, болей па рэках хадзілі. Пачаць можна з Мянеска і яго перасоўнага млына (а пасля перайсці да правобраза). Мог ім ехаць і Скарына (з Прагі – праз Кракаў, Берасце, Менск), Напалеон, Шаўчэнка. Усе нашы вялікія князі і каралі, вымушаныя вандраваць між Вільняй і Кракавам (тут можна выбраць). (Ліст №171)

Паўліна У мяне ў тэлефоне ўжо пару месяцаў вісіць укладка (памятаеш гэты мой біч – мільён вельмі каштоўных укладак), вікіпедны артыкул пра горад Гянджа ў Азербайджане. Адтуль паходзіць новы скульптурны «жыхар» Старажоўкі, якога паставілі ў скверыку ў пачатку вул. Чарвякова, – сярэднявечны іранскі паэт Нізамі Гянджэві. Праўда, у гэтым выкананні ён падобны да нейкага Пушкіна. Дык вось, я зачытвала тату яго біяграфію, і тое, што ён Гянджэві – значыць, з горада Гянджа, а тата раптам успомніў, што яго бацька, мой дзед Міша, лётаў туды ў камандзіроўку з маторнага завода. Бабуля Тома папрасіла прывезці швэдар для малога таты, тыпу вярблюжы – ну Азербайджан жа. Але дзед, відаць, быў не хадок па базарах. Зайшоў там у магазін, і яму найбольш спадабаўся сінтэтычны такі швэдрык... Пінскай вытворчасці (відавочна, у Беларусі ён у адзёжныя магазіны ўвогуле не заходзіў). Бабуля яму той пінскі швэдрык з Генджы доўга ўспамінала.

Пішу табе пра швэдрык – і ўспомніла, як дзед Міша паміраў. Бабуля Тома мне ў адзін з апошніх тыдняў дзялілася, як ён ёй казаў: я разганюся і скочу з гэтага акна, з 11 паверха, каб болей не трываць. Не знаю, што было горш для яго – боль ці чаканне блізкай смерці. І помню, як тата ранкам, калі пазванілі з бальніцы, што ён памёр, кажа маме на кухні: я не магу есці пюрэ, бацька ўчора вечарам у бальніцы еў пюрэ... А тата з ім сядзеў да апоўначы... Мне тады было 14. Мне ўсё здавалася, што будзе цуд. Што ўсе будуць жыць

вечна. Ох, смерць такая жорсткая. Так хочацца абняцца з Табой і прыняць гэту думку. З Табой усе думкі не такія страшныя. Выбач за сумны фінал, заўтра буду весялейшай. Проста хочацца пра ўсё з Табой гаварыць. (Ліст №236)

Андрэй ...У працяг Тваіх разваг пра смерць – так, нялёгка гэта ўсведамляць. І, смуткуючы па памерлых, людзі насамрэч у найбольшай меры смуткуюць па сабе, пераадольваючы адзіноту і страх перад абліччам той пустаты, якая ўтвараецца ў жыцці на месцы блізкага чалавека. А яшчэ людзі шкадуюць пра несказанае, незробленае, неадчутае, што адкладалася на пасля. Дык варта, відаць, імкнуцца да таго, каб не пакінуць смерці нічога: не адкладаць задуманага, не ляніцца – у тым ліку быць шчаслівымі ў кожны момант, каб тая прорва-пустата запаўнялася не шкадаваннем пра няспраўджанае, а любоўю і ўдзячнасцю. (Ліст №173)

Паўліна У суботу ў мяне была падзея: я пазнаёмілася праз фэйсбук са спадарыняй, якая, як і мая сям'я, жыла на Крапоткіна. Аказалася, жылі яны зусім блізка, праз дом, але іх знеслі ў 1972 годзе. Гэтая пані захавала гару дакументаў, пачынаючы ад дзядулевага пашпарта канца XIX ст. і атэстата вучылішча пуцілаўскага завода, куды ён паехаў юнаком. Дзядуля пражыў 90 гадоў, быў страшна ўмелым чалавекам, хадзіў з чамаданчыкам інструментаў (захавалася фота на фоне крапоткінскага дома!) і на раз-два ўсё рамантаваў. Працаваў землямерам (і да рэвалюцыі, і пасля, і ў вайну, і па вайне таксама).

Я заўсёды пытаюся пра кветкі, бо гэта стварае вобраз вуліц. Мая суразмоўца кажа, што тамтэйшыя кветнікі – гэта язмін, бэз, многа півоняў, астры, касачы, флоксы і вяргіні, якія восенню ўсе неслі ў школы са сваіх садоў. Але яе бабуля (патомная мінская немка з мунштуком) казалася ёй: не нясі вяргіні, гэта вясковыя кветкі, лепш зробім букет з гладыёлусаў. «А мне падабаліся вяргіні... І дасюль падабаюцца», – кажа яна». (Ліст №238)

Паўліна Учора я прапусціла напісанне ліста, бо ездзіла на сустрэчу з чалавекам, які юнацтва правёў на Старажоўцы, за хлебазаводам, на вул. Маладзечненскай (цяпер яе няма). Яго бацька быў пісьменнік (што міла – з-пад Маладэчна), які ў 1950-я атрымаў для сям'і там два пакоі. Пытаюся: вось я чула, што пісьменнікі Крапіва і Машара жылі недзе ў тых жа краях. Так, я чуў, кажа. Машара – гэта было прозвішча міліцыянера, які займаў трэці пакой у нашай хаце. Але ён кепска сябе паводзіў: аднойчы стаў пісталетам размахваць, дык наша мама пайшла паскардзілася начальству, і яго адсялілі на кватэру (зrabілі яму горай, падумала я :)). Напэўна, гэта быў родзіч пісьменніка... Нават і не ведаю, ці жывы яшчэ нехта, хто

можа расказаць пра тагачасных пісьменнікаў. А мой суразмоўца кажа: ай, што тыя пісьменнікі – пілі страшэнна, брыдка. Такі-то (мне не вядомае прозвішча) напіўся так, што абсікаўся ў нас у гасцях. Хаця вось Караткевіч – ён быў цікавы, але гэта іншы ўзровень, і піў ён толькі дарагі каньяк...

Я спрабавала выпытаць суразмоўцу пра ягонага бацьку, як ён працаваў, думала пачуць нейкія атмасферныя гісторыкі пра пісьменніцкія будні. Але ён адрэзаў: як-як працаваў – за сталом: курыў усю ноч, а мы душыліся. Бацькі рана не стала, і маці прыйшлося цяжка круціцца, каб пракарміць дзяцей. Яна ўмела гатаваць вымя так, каб атрымлівалася смачна – прасмажвала ў тоненькія хрумсткія кавалачкі, успамінаў суразмоўца. А я падумала, што з хітрыкамі прыгатаванае вымя – гэта сімвал часу.

Яшчэ быў цікавы момант у канцы размовы: зайшла гаворка пра мову (а суразмоўца быў са мной падкрэслена рускаязычны), і ён кажа: мы пераехалі ў Мінск, і мясцовыя дражнілі нас «калхознікамі», бо мы пасля вясковай школы гаварылі толькі «на беларускай мове» (гэта былі яго адзіныя словы па-беларуску). І хто з мяне здзекваўся, я іх адлаўліваў па адным і біў (а адбывалася гэта на Старажоўскіх могілках, якія ў іх былі за плотам). Я кажу: а што бацькі, чаму не заступаліся за вас? (Мне было цікава, як тата – беларускі пісьменнік паводзіўся ў такой сітуацыі). А што ён, ён быў пастаянна заняты, на курсах літаратурных, вучыўся, працаваў... А потым, працягвае мой суразмоўца, у канцы перабудовы, прыйшоў гэты Пазняк – тут ён стаў лаяцца – пачаў гаварыць, што мы ўсе цяпер будзем гаварыць па-беларуску... Ды пайшоў ён, будзе мне ўказваць, я і так два разы за жыццё перавучваўся...

Я, Андрэйка, слухала гэты маналог, затаіўшы подых. Не знаю, ці ўдалося мне ясна гэта перадаць, але колькі тут усяго: і дзіцячыя раны, і савецкая нацыянальная палітыка, і жорсткае гарадское дзяцінства, і такая драма...

З асобных фразачак складваецца карціна юнацкага жыцця. І гісторыі спрэс жорсткія. Калі я кажу: «ну і дзікае, страшнае ў вас было юнацтва, хоць вы і весела пра яго раскажваеце», суразмоўца адказвае: «ды не, зусім не страшнае», – і працягвае гісторыяй пра вялікую бойку ў парку Горкага, і як іх завадзіла па мянушцы Злодзей навучыў адбівацца тут жа наламанымі штыкецінамі і жалезнымі прутамі (калі іх дагналі ў арцы дома пад шпілем).

Таксама цудоўны вобраз: пры татарскіх агародах у бочках салілі гуркі і мачылі яблыкі, а хлопцы падплывалі на лодках і кралі цэлымі бочкамі. Або пра Яшу, якому мама крычала: куды ты сабраўся, на якія танцы, ды каб ты праваліўся! А яго сябры намазалі трубу (якая служыла мастком праз Свіслач на іншы бераг, да Палаца спорта) салідолам, і ён упаў у сваім гарнітуры, а мама зларадствавала: а я табе казалы, што ты праваліўся!.. (Ліст №240)

Паўліна Прывітанне табе вялікае ад сп. Леаніда М. і Сяргея В. Яны падзяліліся са мной мілымі ўспамінамі, як хадзілі-ездзілі праз увесь горад на Старажоўку на возера. Сп. Леанід раскажваў, што прагульваючы там урокі, заходзіў у госці да дзядзькавай цёшчы, старэнькай Ханы, а тая была так рада ім з аднакласнікам, што калі юныя зайцы сышлі, пазваніла яго маме раскажаць пра візіт. Не думала, што гэта яны замест урокаў да яе прыходзілі. Сп. Леанід родам з Камсамольскай, а сп. Сяргей – з Маскоўскай. Апошні яшчэ

расказаў, што калі пачалася вайна, мама, цяжарная ім, хавалася ў бамбасховішчы ў Міхайлаўскім скверы. А мне так зашчаміла сэрца – гэта тое ж бамбасховішча, вакол якога мы малага выгульваем, калі ліст з паштамта Табе адпраўляем! (Ліст №242)

Паўліна Яшчэ цікава. Каля царквы Марыі Магдалены стаіць мрамуровы крыж. Яго вычасалі з прыступкі ЦК КПБ: калі іх мянялі ў час рамонт, то майстар купіў. Я яго пытаю: вы адмыслова рабілі крыж з прыступкі будынку ЦК, каб паказаць, што ёсць часовае, а ёсць вечнае?.. Ён кажа: ды не, я хацеў зарабіць, але потым зразумеў, што за тых грошы, колькі ён каштуе, яго ніхто не купіць. А далей ён пазнаёміўся са святаром, які аказаўся старажоўскі. І крыж містычным чынам апынуўся ў мясцінах яго дзяцінства.

Майстар задаў мне важнае пытанне, якое мяне раздразніла і над якім я цяпер думаю: «Нашто вам гэта?» (гэта – аповеды пра раён і астатняя інфа). Я стала гаварыць: зберагчы памяць пра месца, яго атмасферу, дух. Ён кажа: ну, кожны чалавек – гэта цэлы свет. З гэтым не паспрачаешся. І я стала думаць: нерэальна ж сабраць стопрацэнтую аб’ёмную карціну мінулага. Дзеля чаго я дасюль спрабую? Я ж не змагу стварыць машыну часу: магчыма паказаць толькі нейкі аспект, нейкі фрагмент рэальнасці, і тое праз прызму сваёй візіі. З якой мэтай я гэта раблю? Які вынік хачу?.. Вось, разважаю цяпер. (Ліст №240)

Андрэй Навошта гэта ўсё? Такія тэмы, як Старажоўка – гэта пытанне ідэнтычнасці. Каб даць магчымасць зведаць «аб прадзедах сваіх, аб горах, радасцях і аб прыгодах іх, каму маліліся, чаго яны шукалі...», як пісаў Багдановіч. Каб асвойвалі ўрэшце гарады, не былі ў іх вечнымі першапаясенцамі з пакалення ў пакаленне. Таксама твая праца на канкрэтных прыкладах паказвае агульныя тэндэнцыі і асаблівасці мінскага гарадскога жыцця.

Цікавая гісторыя з тым крыжом ля старажоўскай царквы, што высечаны з прыступкі ЦК. Відаць жа, прыступкі ЦК у свой час таксама высякаліся з граніту, які бралі ў тым ліку ў наваколлі той царквы? Сапраўды, так бывае ў гісторыі. Прычым той каменачос нават пра гэта не задумваўся, проста выступіў у ролі стыхійнай сілы (не змог прадаць крыж, і аддаў знаёмаму святару).

Паўліна Раскажу табе пра мой чацвер і пра забаўную повязь часоў. Мы з Янйя з’елі шаўрму на Круглай плошчы, а пасля падняліся ў кавярню на Асмалоўцы, на скрыжаванні Кісялёва і Куйбышава. Там раней было «Зерне», а цяпер зрабілі «Маркс», дадалі шафу з кніжкамі. Я піла там гарбату з водарасцяў! Сінюю! Ды з малаком! Памятны досвед :). Пачастуемся разам некалі.

А назаўтра, у пятніцу, падчас прагулкі з пані Вольгай, пра якую пісала Табе раней, выявілася, што роўна там, дзе я піла сінюю матчу, стаяў дом яе дзеда! Мы супаставілі мясцовасць са старым планам участка. Той дом згарэў у першыя дні вайны. Пажар ішоў з Круглай плошчы, і яны паспелі вынесці дакументы, коўдры, кніжкі... А пра золата дзед не падумаў, і жонка потым наракала. Яны кантаваліся ўсю вайну, а ў 1946-м атрымалі ўчастак на Крапоткіна, побач з маімі. Я кажу: пасядзім на вашай дзедаўскай зямлі. Дык мы з Вольгай з гадзіну сядзелі на лаўцы перад тым жоўтым асма-лоўскім домам, напітваліся духам месца.

На лавачцы на дзедавай зямлі Вольга падзялілася мілымі ўспамінамі. Па суботах дзед хадзіў у булачную. На яе месцы цяпер прэзная частка вул. Машэрава; вайна на Старажоўцы пачалася з таго, што нацысцкі самалёт скінуў бомбу на чаргу, што стаяла да гэтай булачнай. Ну дык дзед купляў каўрыжку, і пасля да іх прыходзілі госці «раскінуць кінгу» (картачная гульня). Забаўна, што сярод гасцей была старэйшая дачка з мужам, а таксама яе былы муж, які з часам стаў мужам ейнай сястры. І яны на фотках сядзяць усе разам. А другое: ейны дзед хадзіў у бібліятэку на вул. Цёткі, каля опернага, браў там кнігі. Адночы яму трапілася кніга па вінаробстве дарэвалюцыйная, такая добрая, што ён прынёс узамен пяць новых, а пра гэту схлусіў, нібы згубіў. Усё жыццё трохі мучыўся сумленнем, але і рабіў па ёй віно са сваіх рабінаў. (Ліст №246)

Паўліна ...Міленькі, а я табе снюся? Ты мне часта снішся, пару разоў на месяц. Учора таксама сніўся, на Старажоўцы, пад аркай «Тэхнабанку» на Крапоткіна мы трымаліся за руку [я не напісала ў лісце, што мне снілася, нібы ён уцёк з вязніцы, і ў сне я ўсхвалявана спрабавала прыдумаць, дзе яго тут, на Старажоўцы, схаваць].

Паўліна Забуксавала маё старажоўскае эсэ. Ёсць матэрыялы некалькіх гутарак, якія, аднак, ніяк не магу ўпісаць у нейкую метадалогію, канцэпт.

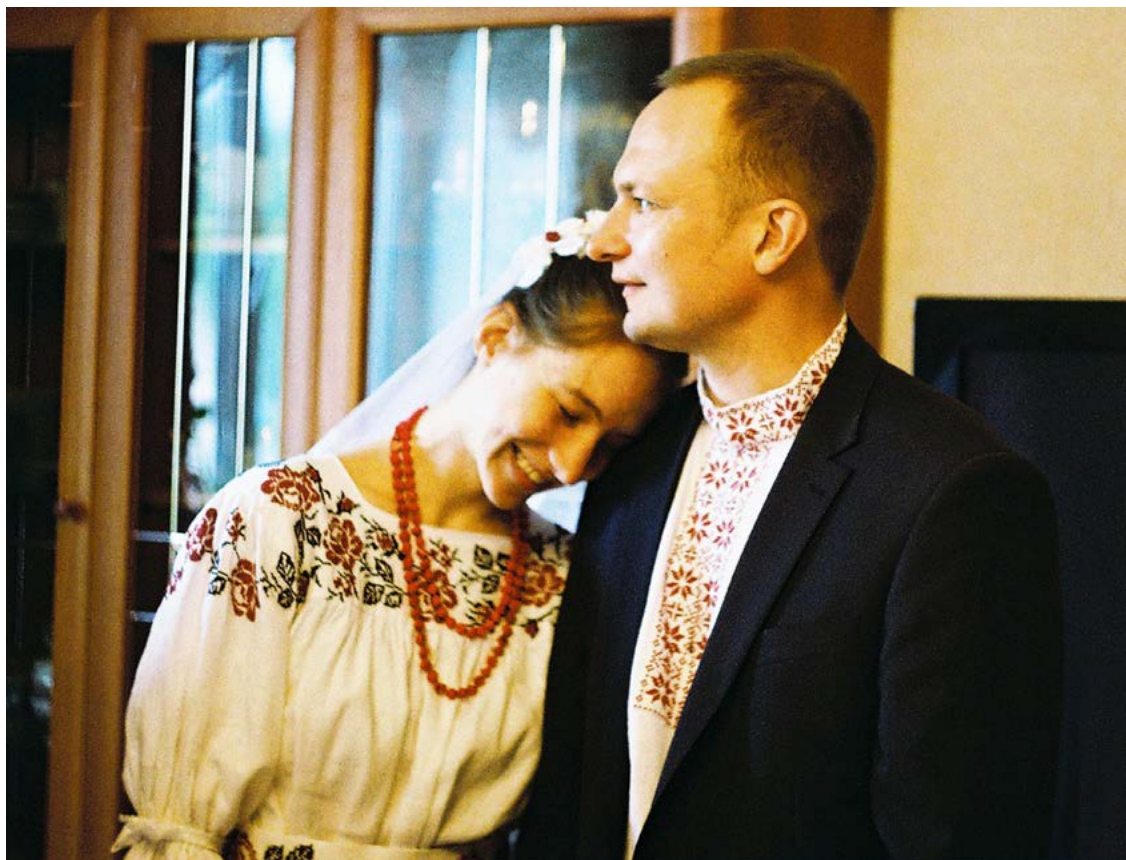
...Яшчэ ў мяне даўно стаіць пазнака падзяліцца з Табой аповедам маёй бабулі Томы пра яе брата Васю і вішні. Ты мо памятаеш, у бабулі быў брат, які загінуў 16-гадовым у час першай бамбёжкі ў 1941 годзе? Яго забіла аскепкам, калі пасвіў каровы на сенакосе. У сям'і казалі: ён быў пахаваны пад вішняй у канцы агарода. Але цяпер мяне ўразіла, што бабуля мімаходам узгадала, што іхны тата (мой прадзед Сяргей) пасадзіў гэту вішню ўжо на магіле. Я кажу: і што, вы збіралі гэтыя вішні? «Ну так, збіралі... Хаця не, я дык і не збірала...» Карацей, не памятае. Можна, канечне, бабулін мозг гэта выдумаў і вішня ўсё ж расла раней за 1941 год. З другога боку, чаго было хаваць пад вішняй?.. Калі гэта версія апаведу праўдзі-

вая, то цікава задумацца, чаму менавіта вішню дзед там пасадзіў. Замест крыжа... І ці памятае мой тата тую вішню? Я ж спрабавала яго раскруціць на размову пра настальгію. А яму, відаць, так балюча. Ён кажа: канечне, у мяне ёсць настальгія; сніцца наш луг, сад, сцяжынка ў яго...

Некалі на сямейным застоллі я тату папрасіла: успомні нешта з дзяцінства. І ён знаеш што ўспомніў? Як сядзіць і кажа бабулі Томе: мама, мне так было крыўдна, калі вы касілі наш луг! Там было такое разнатраўе, а вы пастаянна прасілі кагосьці скошваць. Бабуля кажа збянтэжана: я не знала, што ты так гэта ўспрымаў... А я думаю: «наш луг»... Яшчэ размаўлялі днямі, хто кім хацеў стаць у дзяцінстве, я казалася, што прадаўцом, а тата кажа: а я фермерам. Калі я цэлымі днямі збіраў якія-небудзь парэчкі, а потым прыходзілі родзічы, мама ім усё гэта аддавала, то я тады ўяўляў, нібы я фермер і падлічваў, колькі «зарабіў» за свае парэчкі...

Ва ўсіх суразмоўцаў я пыталася пра ўтапічнае, настальгію, асабісты рай. Адзін з іх сказаў: да нейкага часу сны пра гэтыя мясціны даводзілі мяне да слёз; але аднойчы мне прыснілася дзяцінства, а я сам у ім ужо дарослы, і пасля гэтага туга прайшла. Другая спадарыня расказала, што пасля зносу дома яна яшчэ доўгі час пасля школы бегала на пустырь, дзе заставаліся сараі, валяліся нейкія рэчы... Свае трафеі (у прыватнасці, кавалкі старых лялек) дзяўчынка хавала пад ваннай у новай кватэры. «Я цяпер думаю, нешта было ў гэтым ненармальнае», – кажа яна.

Усе мае суразмоўцы з цяжкасцю прымаюць любыя змены на раёне, новыя дамы выклікаюць у іх раздражненне... З трох дзясяткаў чалавек я яшчэ не сустрэла ніводнага, хто сказаў бы: з часоў майго дзяцінства раён пахарашэў. Я разумею, адкуль гэта. Гэта таму, што ў людзей адабралі ўсё мінулае жыццё, успаміны, памятныя месцы, і не далі ніякага новага месца прыкладання гэтай любові. «Нам далі кватэры з туалетами і плітой, гэта было такое шчасце!» – кажа мая бабуля. Пачуццё страты накрыла не адразу. Але калі накрыла, не ставалася ўжо ні знаку старога жыцця. Мой тата дасюль перажывае, што пры пераездзе не падумалі забраць з сабой таблічку з адрасам. Ён заўжды з такой горыччу пра гэта кажа. Я пішу і думаю: праз гэту таблічку, якая ніколі ўжо не будзе ў нас, я і пачала гэта ўсё. (Ліст 261, 267)

Паўліна У чацвер мы з малым купілі булак ды газіроўкі з сокам і паехалі ў Заслаўе. Там я хацела паглядзець выставу пра ўласнікаў заслаўскага млына, чый сын у пачатку XX ст. жыў на Старажоўцы і быў знакамітым мінскім каменачосам. Звалі яго Ігнат Мяхедка. Уяўляеш, яны з жонкай памерлі ў 1918 годзе ад іспанкі, іх дачка з сям'ёй прыехалі з эвакуацыі ў пусты дом; і пасля яшчэ 50 год яны жылі на падворку сярод дзедавых загатоўкаў пад помнікі!.. (Ліст №263)

...Заўважыла забаўнае: калі выбіраць сімвал раёна, нейкае «месца памяці», на якім сыходзяцца ўспаміны розных людзей

розных часоў, – гэта будуць надмагільныя камяні. Нармальны сімвал?

Паўтара стагоддзя тут былі найбуйнейшыя гарадскія могілкі, потым яшчэ паўстагоддзя гэтыя могілкі зносілі. Для даваенных дзяцей (як мая бабуля) могілкі былі будзённасцю, для паваенных (як тата) – экзотыкай, але свойскай. Гэта неад’емныя дэкарацыі сталення. Дзяцей з кругласуткавага дзіцячага сада выводзілі на прагулкі да магільных камянёў. Старшакласнікі рабілі там выпускныя фота. Госці з гаспадарамі-старажоўцамі весела каталіся зімнімі вечарамі на вялізных санках з могілкавага пагорка. Усе расказваюць, як іх вабілі надпісы на старых багатых помніках, з яцямі – выкшталцонным, такім несавецкім шрыфтам!..

У мяне на тых знесеных могілках праводзілі ўніверскія заняткі па фіз-ры. Тады я ўпершыню заўважыла ў «альпійскіх горках» камяні, у якіх засталіся адтуліны ад крыжоў. А калі бегала ў красоўках па «скверы», звярнула ўвагу, як правальваецца месцамі зямля і як пружыніць пад нагамі. У такія моманты здаецца, што ў нас з дзядзімі такі амаль дыялог. Надмагіллі знеслі, а магілы засталіся. Я некалі спрабавала падлічыць, колькі народу там пахавана. Сто тысяч дакладна.

Яшчэ цікава, што гэтыя жудасныя заўважыны нечакана адгукаюцца ўва мне радасцю. Бо гэта як натрапіць на след. Калі думала, што ўсё мінулае знеслі, раптам сярод панэлек сустракаеш вішні і яблыні; а трава над рэчкай Пярэспай, што цячэ ў трубе, зялёная-зялёная; а зямля ў «скверы» – правальваецца...

Паразіцельна ўяўляць, што ў нейкай паралельнай рэальнасці ўсё ёсць і працягвае існаваць: каменачос Мяхедка робіць багаты помнік; кампазітар Тэраўскі піша сваю «Купалінку»; хаваюць гімназістку, а мастак Леў Альпяровіч з балкона гэта малюе; Чапскі скача на кані з акрайцам хлеба ў кішэні займацца справамі свайго піўзавода; са Свіслачы падвода цягне вялізную ледзяную глыбу ў піўны ляднік. І ніхто з іх не знае, як памрэ.

Я ў нейкай рэальнасці пішу новы ліст №267 пра тое, як скончыла гэта эсэ.

А ў сваёй рэальнасці зараз за яго ж і вазьмуся. (Ліст № 267)